

Veli-Pekka Toiviainen

KYL MYÖ SELVITÄÄ

– nuoren kannakselaisperheen selviytymistarina
talvisodan ajoilta –

Etukansi: Ponttonijoukkueen miehiä Vuoksella, oik. ”Johannes Toivio” (Eero Johannes Toiviainen), taustalla Antrean Kuorekosken rautatiesilta.

Alla: – Noskuan koululaisia välituntileikeissä ennen talvisotaa
MoottoriPonttoniPataljoonan 2. komppanian II joukkue (Er.
Mpont.P.2/II), joukkueenjohtajana vänr. ”Johannes Toivio” (Eero Johannes Toiviainen).

Takakansi: vas. ”Antti” (Iiro Antti), ”Eero” (Eero Sakari), sylissä ”Juha-Matti” (Veli-Pekka)

Kyl myö selvittää
© Veli-Pekka Toiviainen

Ulkoasu: R. Penttinen
Kustantaja: Mediapinta, 2011

ISBN 978-952-235-385-6

Sisällys

Lukijalle	7
<i>Antrea, syyskuu 1939</i>	
1. ”Mitä sie luulet, kui täs käyp?”	11
<i>Vuoksi, syyskuu 1939</i>	
2. ”Tää on meitä virta...”	18
<i>Noskua, syyskuu 1939</i>	
3. Varjo laskeutuu kylän päälle	24
<i>Hatula – Hopeasalmi, 7. lokakuuta 1939</i>	
4. Yhtä porukkaa tässä ollaan	33
<i>Viipurin läänissa lokakuun puolivälissä 1939</i>	
5. ”Onks täs nyt maalimakirjat menos sekasi?”	41
<i>Noskuan koulu, marraskuun alku 1939</i>	
6. ”Tuplasti on Karjalasta kajahtanut”	51
<i>Paajasen talo, marraskuu 1939</i>	
7. ”Annat naapuril pikkusorme, hää ottaa koko käe”	57
<i>Viipurin Diakonissalaitos, 15. marraskuuta 1939</i>	
8. Vartti ennen keskiyötä.....	61
<i>Vuoksi, 30. marraskuuta 1939</i>	
9. ”Nyt se sit alko”	69
<i>Noskuan koulu, joulukuun alku 1939</i>	
10. Ristiäiset.....	75
<i>Kiviniemi, joulukuun alku 1939</i>	
11. Ryssä halusi Kuopioon Itsenäisyyspäiväksi.....	81
<i>Noskua, Itsenäisyyspäivä 6.12.1939</i>	
12. ”Sin jäi Ittekselinna”, huokasi evakkopoika	86

<i>Hopeasalmi, joulukuun puoliväli 1939</i>	
13. Jäinen Tuonen virta.....	102
<i>Kalvolan Pirttikoski, joulukuu 1939</i>	
14. Molotovin rauhankyyhkysyä	106
<i>Kannas, joulukuun alku 1939</i>	
15. Tuntemattomalta lähettäjältä.....	111
<i>Kalvolan Pirttikoski, joulukuun loppu 1939</i>	
16. Jouluhuviäisiä	119
<i>Vuoksi, vuodenvaihte 1939-1940</i>	
17. Tänne ei ole tulemista!.....	122
<i>Kalvola, tammikuu 1940</i>	
18. Säännöstelyä ja yhteisvastuuta.....	130
<i>Pirttikosken koulu, helmikuun alku 1940</i>	
19. ”Turvaahan tässä itse kukin hakee”	136
<i>Vuosalmi, helmikuu 1940</i>	
20. Murroksia.....	142
<i>Kalvola, helmikuu 1940</i>	
21. Pikkuprinsessat ompelevat pukuja Suomen lapsille	149
<i>Vuoksi, helmikuun loppu-maaliskuun alku 1940</i>	
22. ”Täähä on nyt iso asja”	155
<i>Pirttikosken koulu Kalvolassa ja Antrea 13.3.1940</i>	
23. Silvottu maa ja kansa, historiallinen tehtävä.....	166
Henkilögalleria.....	171
Jälkisana.....	173
Kartat.....	174

”Kirjoitettu pysyy, mutta puhutun vie tuuli”

Lukijalle

Lukijan kädessä on tositapahtumiin perustuva romaani nuoren karjalaisperheen elämässä tapahtuneista suurista muutoksista talvisodan edellä ja aikana syksystä 1939 maaliskuulle 1940. Sodan pilvet ovat kerääntyneet Antrean suurimman maatalouskylän Noskuan ylle samalla tavoin kuin satojen muiden Kannaksen ja toisaalla sijaitsevien raja-alueiden pitäjien ja kylien ylle. Lopulta on lähdettävä sodan alta pois, toisenlaisiin oloihin Hämeeseen, Kalvolaan.

Noskuan koulu ja sen nuori opettajaperhe ovat romaanin keskiössä yhtä lailla kuin koko kuuluisa Noskuan kylä, Kersti Bergrothin antrealaismurteella kirjoittaman Anu ja Mikko -näytelmän maankuulu kylä tapoineen ja toimineen, eloisat kyläläiset vilkkaassa keskinäisessä vuorovaikutuksessaan, myös ulkomaailman kanssa. Vilkas Viipurikaan ei ollut kaukana ja Vuoksen virtaukset ulottuivat laajalle säteelle Saimaan yläosista Laatokalle ja valtamerille saakka.

Romaanin tarinan pohjana ovat opettaja-äidin myöhemmät kirjalliset muistiinpanot tuolta ajalta, samoin perheen opettaja-isän talvisodan aikaisen joukko-osaston kirjallinen *aineisto Sota-arkistossa (koodi P1016/3)* sekä ponttonipataljoonan historiikki (*Stig Roudasmaa: Moottoriponttonit 1919-1944*). Tässä romaanissa käytetty yleinen Antreaa ja Noskuaa koskeva aineisto on löydettävissä esim. teoksessa *Antrean Noskua, kylä ajan ja rajan takana* ja Kalvolaa koskeva *Kalvolan pitäjän historia 2*. Talvisodan historian kiinnekohdat perustuvat lähinnä *Talvisodan Pikkujätiläiseen* ja Max Jakobsonin *Diplomaattien talvisota*-teokseen.

Kun kyseessä on ns. historiallinen romaani, kirjoittaja on menettänyt henkilönimistön suhteen siten, että valtiollisen elämän johtohenkilöstön nimistö on säilytetty muuttumattomana, lähes kaikkien muiden nimiä on sitä vastoin muutettu enemmän tai vähemmän. Vanhat antrealaiset ja noskualaiset tunnistavat omiaan kenties helposti.

Kirjallisen lähdeaineiston lisäksi kirjoittaja, itsekin osallisena tapahtumissa, on haastatteluin tukeutunut monien ihmisten omakohtaisiin kokemuseräisiin tietoihin. Kuvatun perheen esikoinen *Eero Sakari Toiviainen* on antanut kirjoittajalle runsaasti omakohtaista kokemus- ja tulkinta-apuaan, josta hänelle suuri kiitos. Samoin kiitos noskualaisille *Esko Paajaselle* ja hänen lähisuvulleen sekä Antrean kulttuuriselle yleistietäjälle opetusneuvos *Antti Henttoselle* heidän antamastaan arvokkaasta avusta. Kirjoittajan kummit, *Mirjam* ja *Arvi Paajanen* monia yksityiskohtia jo neljä vuosikymmentä sitten kertoneina eivät kuitenkaan enää ole kiitoksin tavoitettavissa.

Vuoksen Säätio on tukenut romaanin julkaisemista taloudellisesti edistäen näin yhden lisänäkökulman avaamista talvisodan ajan evakko-noskualaisten elämään.

Hyvinkäällä Kaatuneitten muistopäivänä 17.5.2009

tekijä

Lukijalle

kustantajan vaihtuessa ja painoksen uusiutuessa

Lukijan kädessä on nyt uudistettu painos, joka tuo tämän kirjan samalla osaksi Mediapinta Oy:n kustantamaa saman tekijän Karjala-trilogiaa sen osaksi II. Aikaisemmat kaksi painosta ovat olleet Karjalan Kirjapainon kustantamia.

Tämä uudistettu painos sisältää lisäyksenä aikaisempiin runsaan alkuperäiskuvituksen muiden osien tapaan, samoin karttaliitteen,

henkilögallerian ja sisällysluettelon. Täydennykset tekevät tästä ”talvisotakirjasta” entistäkin rikkaamman ja luettavamman. Kirjan saama tähänastinen erinomainen vastaanotto on antanut mahdollisuuden tähän uudistettuun laitokseen.

Trilogian muut teokset ovat osa I: *Rosoisen Suomen kasvatit* ja osa III: *Selvittihä myö sittekii*.

Hyvinkäällä

Jatkosodan 67-vuotispäätymispäivänä 4.9.2011

tekijä

Antrea, syyskuu 1939

1. ”Mitä sie luulet, kui täs käyp?”

Saimi polki pyörällään kohti valvontapaikkaa. Monet kerrat hän oli siellä tornissa jo ollutkin, Kuorekosken sillan kupeessa, antrealainen ilmavalvontalotta, polkenut tämän lähes viidentoista kilometrin matkan Noskuasta Talikkalaan, missä asemanseutu rautatiesiltoineen oli määritelty tärkeäksi valvontapaikaksi. Tässä Karjalan rata, itäiseksi emäradaksi kutsuttu, ylitti Vuoksen. Sillan paikka oli valittu tähän siksi, että keskellä virtaa oli pieni saari, johon saattoi hyvin rakentaa luonnollisen silta-arkun. Rata oli tärkeä Kannakselle ja koko Karjalalle, se yhdisti Viipurin ja Sortavalan ja jatkoi aina Joensuuhun asti, kulki Antrean jälkeen Kirvun, Hiitolan, Kurkijoen ja Jaakkiman kautta Sortavalaan ja sieltä edelleen Ruskealan, Kiteen, Pälkjärven, Tohmajärven, Kiihtelysvaaran ja Kontiolahden kautta Joensuuhun.

Valmistuttuaan vuonna 1894 rata oli tuonut sukupolvi sitten alueelle teollisuus- ja kauppamiehiä, tulivat Sergejeff, Hackman ja merikarvialainen räätälinpoika Ahlström sahoineen, tuli vapaaherra Ständertskjöld ja perusti puuhiomon Ensoksi nimittämälleen alueelle. Näillä työskennelleet muistelivat mielellään antrealaisen isäntämiehen huokaisua, kun tämä oli nähnyt ensimmäisen kerran veturin hönkäilevän Antrean asemalla: ”Minun nuoruuteni aikana ei voinut ajatella itse pirunkaan tällaisia töitä tekevän, nyt niitä tekevät ihmisten lapset!”

Taas oli koittanut Saimin vuoro lähteä. Valvontaa oli tiivistetty. Maailma oli tullut aina vain levottomammaksi. Hitler oli jatkanut muuttama päivä sitten valloituksiaan Puolaan, viime vuonna saksalaiset olivat miehittäneet Tsekkoslovakian ja nyt alkuvuodesta Itävallan. Naapurista rajan takaa kuului levottomia uutisia, vaikka uutisissa oli kerrottukin Neuvostoliiton ja Saksan hyökkäämättömyyssopimuksesta. Siinä oli jotain käsittämätöntä, mikä ei mennyt antreaalaisten ajatuksiin, ei Saimin, tuskin muidenkaan. Sellaista lehdetkin heijastelivat. Mitä tästä kaikesta oikein tulee? Mihin tämä johtaa? Noskua, Antrea, Kannas, Suomi, mistä me löydämme itsemme? Vuosikymmenkin vaihtuu muutaman kuukauden kuluttua, onko se rauhan vai sodan vuosikymmen?

Kivinen hiekkatie ikään kuin paukkuu sekin pyörien alla. Vasemmalta edessä lepää tuttu Nuijatalo, kylän nuorisoseuran monien rientojen tapahtumapaikka, nyt tyhjänä. Oikealla pilkottaa talojen ja puuden välistä Nuutilanjärvi. Hannilanjärvestä alkunsa saava Lanajoki laskee Ylä-Sahanjokena Nuutilanjärveen ja jatkaa sitten juoksuaan Ala-Sahanjokena kohti Noskuanjärveä. Nuutilanjärven länsipuolelle sijoittui kylän koulu, Saimin, Johanneksen ja Hiljan koulu, kolmen opettajan. Tie laskee jyrkästi Ylä-Sahanjoen sillalle, pyöränääni muuttui samalla viheltäväksi, renkaat ulvahtivat. Kummallista elämää, paukkuu, viheltää, ulvahtaa, pienesti ja isosti, sisäisesti ja ulkoisesti. Saimin sisikunta käy kierroksilla, kaikki on yhtä vyyhteä, kuin sekaisin mennyt lankavyyhti, josta ei löydy langanpäätä. Tai onhan sentään, nyt Saimi sen huomaa löytävänsä, se on tämä ilmavalvontalotan tehtävä. Tässä on hänen langanpäätänsä tänään, tässä tilanteessa, tulevan varalle, tämän kylän varalle.

Näistä taloista Saimin ja Johannes-puolison koululapset tulivat heidän koululleen, kymmenittäin. Talojakin oli paljon, koko kylässä asui liki seitsemäsataa ihmistä. Tänne he, Saimi ja Johannes, olivat kotiutuneet erinomaisesti muutettuaan viisi vuotta sitten Hiitolasta. Pitkän linjan karjalaisia oltiin, molemmat, Hiitolasta ja

– *Opettajaperhe Noskuassa:
"Johannes" ja "Saimi Toivio"*
(*Eero Johannes ja Saimi Kerttu
Toiviainen*)

Kurkijoelta lähtöisin. Siellä olivat sukujen kotipesät, no, olihan Saimissa hiukan pohjalaista ja mene tiedä saksalaistakin verta hansakauppiaiden jälkeläisenä, Johanneksessa ripaus hämäläisyyttäkin äidin puolelta. Itse asiassa siitä ei niin kovin pitkä aika ollutkaan, mummu – mustatukkainen Schwarz - puhui saksan ja suomen sekasotkoa, josta Saimi ei saanut mitään selvää. Mutta mitä ne saksalaiset nyt oikein aikovat?

Onhan tämä ilmavalvontatyö toisaalta hyvää vastapainoa koulutyölle. Isänmaallisia oltiin niin että siitä olisi riittänyt vaikka muille jalkaa. Ei Saimikaan tyytynyt vain opettamaan lukemista ja laskentoa ja muita tavallisia kouluaineita. Lottatyö ja ilmavalvonta oli se panos, minkä hän pystyi tässä vaiheessa antamaan isänmaalle, oli suorittanut kultaisen merkinkin. Perhe, puoliso ja kaksi poikaa, neljä- ja viisivuotias tarvitsivat hekin osansa, ja kolmas lapsi oli tuloillaan.

Saimi polki reipasta tahtia, ajatus oli taas selkiytynyt, edessä olisi vielä monta kilometriä. Oikealla häämötti Kurkijärvi ja sen rannassa pilkahti Kurkijärven talo. Se on mieluisa paikka Saimille. Monesti ovat ajatukset kulkeneet tänne, Anun ja Mikon syntymäpaikalle. He olivat sitä Nuijatalossa esittäneetkin, Kersti Bergrothin upeaa

antrealaisnäytelmää. Monet kesät tämä kuulu kirjailija oli asettunut tuohon Kempin taloon, antanut pehmeän antrealaismurteen soljua ei vain korviinsa vaan aina sydämensä pohjaan asti, sieltä se oli siirtynyt Anun ja Mikon välityksellä koko maailman ihmeteltäväksi. Oli Saimi itsekin tavannut kirjailijan kerran kaupassa. Siinä oli hyvä tilaisuus vaihtaa ajatuksia esitettävästä näytelmästä ja noskualaisesta elämänmenosta.

Niin vahvat ovat kylän syvätunnot, ettei Saimi vähään aikaan pääse niistä ajatuksissaan irti, pyörä menee menojaan ja ajatus kulkee omaa rataansa. Milloin saadaan seuraavan kerran näytellä Anua ja Mikkoa? Vieläkö kirjailija Bergroth saapuisi Kempeille Kurkijärvelle? Kyläläisten kesken puhuttiin vain kirjailijasta.

Tie haarautuu vasemmalle kohti Kuukauppia ja kirkonkylää, oikealle Kääntymän kautta Viipuriin. Kääntymästä voisi valita pohjoisemman reitin Karisalmen ja Portinhoikan kautta tai sitten eteläisemmän Lyykylän ja Talin-Mannikkalan kautta, jos Viipuriin aikoi. Maisema on matalaharjuinen, mäntymetsän peittämä soramaa, suuria siirtokivilohkareita kuin jättiläisen viskaamana, välillä peruskallio tapaa maanpinnan lakeana ja tasaisena. Saimi jätti Noskuan taakseen, runsaan kolmen kilometrin asumattoman metsäosuuden jälkeen näkyi jo Vuoksi. Hän jatkoi vuoden alussa valmistunutta Kuukaupin maantiesiltaa pitkin virran toiselle puolelle, ohi tutun kirkon. Täältä on parempi tie Talikkalaan ja asemakylälle.

Saimi kapusi vartiotorniin rautatien sillan päässä, vahtikaveri Sanni on jo ehtinyt paikalleen. Edellisen vuoron valvojat antoivat raporttinsa ja lähtivät. Toistaiseksi rauhallista. Joku yksittäinen lentokoneen ääni oli kuulunut hetki sitten, torjuntahenkilöstö kertoi oman koneen ajaneen läheltä Lappeenrantaan päin. Tornin lotat raportoivat puhelimitse kaiken poikkeavan ilmassa, maassa ja vesillä, kahdeksantoistametrisestä tornista kun näki kauas pitkin Vuoksea ja aina oli desanttimahtollisuus, vakoilijadesantteja oli pudotettu kesän aikana pitkin Kannasta. Linnoitustyöt olivat ilmeinen kohde,